

Sažimajuće teze

Na temelju uvida u kraj obvezatnosti apstraktne antropologijske norme, danas se u antropologiji pokušava povijesnost i kulturalnost pojmova, perspektiva i metoda staviti u odnos spram povijesnosti i kulturalnosti tema, predmeta i stanja stvari koji se istražuju. Historijsko-kulturna antropologija tako stoji u napetosti između povijesti i humanističkih znanosti. U njoj se rezultati humanističkih znanosti i povijesno-filozofski i kulturno-filozofski utemeljene kritike antropologije prerađuju i čine plodotvornima za nova postavljanja pitanja.

Historijsko-kulturna antropologija nije stručna znanost. Njezina istraživanja odvijaju se u različitim znanstvenim disciplinama i preko njihovih granica. U njezinim istraživanjima pokazuje se znanstveno držanje koje često vodi do transdisciplinarnog i transnacionalnog organiziranja istraživanja i u čijim okvirima se često primjenjuje mnoštvo različitih metoda. Tome pripadaju metode rada na historijskim izvorima, književno-znanstvene hermeneutike teksta, kvalitativnog socijalnog istraživanja i filozofske refleksije. U nekim njezinim istraživanjima prekoračuju se ne samo granice među različitim stručnim znanostima i znanstvenim paradigrama već i granične crte spram umjetnosti, književnosti, kazališta i glazbe.

U daljnjem tekstu će u obliku teza biti sažeti središnji rezultati studije o kojoj je riječ:

1. Povijest života i procesi nastanka čovjeka predmet su antropologijskog istraživanja koje je svjesno svoje povijesnosti i kulturalnosti. Evolucija života i hominizacija

vremenski su procesi velike trajnosti. Nastanak čovjeka poima se kao višedimenzionalni proces koji se sastoji od uzajamnih djelovanja ekoloških, genetičkih, cerebralnih, socijalnih i kulturnih faktora, u kojem kulturni faktori već veoma rano igraju važnu ulogu.

2. Ne manje zanimljivo od općih zakonomjernosti razvitka života i čovjeka je pitanje o specifičnim uvjetima čovjeka, o *conditiones humanae**. Oni se često konstruiraju iz razlike spram životinja, a u novije vrijeme i spram strojeva. Čovjek se od drugih primata razlikuje uspravnim hodom, razvitkom mozga, neotenijskom i redukcijom instinkta. Tome pridolazi „ekscentričnost“, preobilje nagona, djelatnost, kao i jezik, imaginacija i otvorenost spram svijeta. Osobitost čovjeka do izraza dolazi u „prirodnoj umjetnosti“ i „posredovanoj neposrednosti“.

3. Kako god da su važne te perspektive koje se odnose na čovjeka kao rodno biće, one zapostavljaju historijsku i kulturnu raznolikost čovjeka, koje čine čovjekovu jedinstvenost. Odatle polaze antropološka istraživanja u povijesnoj znanosti, koja ljude istražuju u njihovim svagda konkretnim historijskim i kulturnim kontekstima. U okvirima tih istraživanja važnu ulogu imaju interes za životni svijet i životnu praksu ljudi u drugim historijskim razdobljima, uvid u povijesni karakter zamjedbi, osjećaja i mentaliteta, kao i u nejedinstvenost i diskontinuiranost tema i predmeta.

4. S pojavom etnografskog pogleda na kulturu i povijest antropološka istraživanja dobivaju novu kvalitetu. Važnim temama postaju ono tuđe u vlastitoj kulturi i u drugim kulturama, drugost i kulturna raznolikost. Pored dijakronijskog istraživanja na značenju dobiva i sinkronijsko, koje se odnosi na suvremenost. Etnografske metode postaju osnovom rekonstruktivnog socijalnog istraživa-

nja, u čijim okvirima se organiziraju na primjer kvalitativna istraživanja o obitelji, školi, omladini i medijima.

5. Čak i u istraživanjima historijsko-kulturne antropologije koja su upravljena na prošlost, odnos spram sadašnjosti igra važnu ulogu. Neka istraživanja izričito ciljaju na to da pridonesu samo-interpretaciji i samo-razumijevanju današnjice. Istraživanja historijsko-kulturne antropologije naglašavaju radikalnu historičnost i kulturalnost predmeta i istraživanja. Neka od njih usmjeravaju se na teme koje empirijskom istraživanju nisu dostupne ili su mu tek djelomično dostupne te stoga umjesto toga zahtijevaju filozofsku izgradnju teorije i pojmova, kao i refleksiju i kritiku.

6. Tijelo u svojim različitim aspektima tvori središnji predmet u istraživanjima historijsko-kulturne antropologije. S tim usredotočenjem temom postaju i procesi rastuće apstrakcije i postajanja svega slikom. Zbog kompleksnosti ljudskog tijela bitno je razjasniti o kakvom tijelu je riječ. Spektar predodžbi i reprezentacija tijela je velik i načelno otvoren; u krajnjoj liniji se kod pojma tijela koji je tu stavljen u temelj radi o jednom *corpus absconditum**, o kojemu je moguća samo spoznaja vezana uz kontekst, a čija kompleksnost pak izmiče potpunoj spoznaji.

7. S tijelom su povezani i mimetički procesi, u kojima ljudi oponašaju druge i slijede ih s namjerom da postanu poput njih. Iz toga da ljudi sebe stavljaju u odnos s drugima svagda slijedi postajanje sličnim. Mimetički procesi ne smjeraju samo na druge ljude, oni također pridonose tome da se za sebe otkrije svijet; oni se odnose i na stvarne okolne svjetove i na imaginarne svjetove umjetnosti i književnosti. U mimetičkim procesima ljudi uzimaju „otiske“ drugih ljudi i drugih svjetova te ih još jednom stva-

---

* Ljudskim stanjima.

raju kao „vlastite“ ljude i svjetove. U tom procesu vanjski svijet postaje unutarnjim i zbiva se učenje kulture.

8. Mnoga socijalna i kulturna djelovanja učinkovita su prije svega na osnovi svoje značajke insceniranja i izvođenja. Njihova performativnost obuhvaća tri perspektive: socijalna djelovanja kao kulturna izvođenja, govor kao performativno djelovanje i umjetničke *performances* kao tjelesno-estetička djelovanja. Iz te se perspektive istražuje kulturno i socijalno djelovanje kao tjelesno insceniranje i izvođenje. Pritom se pokazuje da performativnu stranu imaju ne samo rituali, osjećaji i obrazovanje nego i opažanje, znanje, mediji i rodni identitet. Za njihovo insceniranje i izvođenje zahtijeva se praktično znanje koje se stječe u mimetičkim procesima.

9. Ritualna djelovanja zahtijevaju praktično znanje stečeno u mimetičkim procesima. Rituali i ritualizacije prerađuju razlike i svojim performativnom karakterom rađaju zajednice. Oni uspostavljaju kontinuitet između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te daju ljudima pouzdanje i sigurnost ponašanja; oni kanaliziraju potencijale nasilja. Rituali služe za organiziranje prijelaza između institucija. Oni posjeduju ostentativni i igralački karakter. Njihov spektar obuhvaća ritualizacije, konvencije, bogoslužja, ceremonije i proslave. Raznolikost rituala proteže se od svakodnevnih rituala poput pozdravljanja i opraštanja preko aranžmana u pogledu hrane i odjeće do političkih i vjerskih rituala. Pomoću njih društvene institucije i organizacije svoje vrijednosti, zadaće i funkcije usađuju u tijela svojih članova i adresata.

10. Doduše, postoji u tijelu sadržana sposobnost govora, koja svim ljudima omogućava da oblikuju rečenice, ali ipak se riječi i gramatička pravila svakog jezika mora-

---

* Skriveno tijelo.

ju naučiti. Ljudski govor artikulira se u višejezičnosti tj. u različitim historijsko-kulturnim uobličenjima. U svakom jeziku tjelesna i mentalna strana neraskidivo su jedna s drugom ukrštene. Tjelesni pokreti glasovnih žica dovede do proizvodnje glasova. Vežanost govora uz glas i uho omogućuje to da „konačnim sredstvima“ postiže „beskonačnu upotrebu“. Jezik je „oblikujući organ misli“; oblikuje se u praktičnoj uporabi u bezbrojnim jezičnim igrama.

11. Ukorijenjena u tijelu, povezana s jezikom razvija se imaginacija; ona stvara kontinuitet između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, između sna, svijesti i dnevnog sanjarenja. Imaginacija vanjski svijet čini nutarnjim, a unutarjni vanjskim, i rađa individualno i kolektivno imaginarno. Da bi se izrazila, koristi se simboličkim formama i znakovima, ali ipak u prvom redu rađa slike prisutnosti, reprezentacije i simulacije.

12. Ako ljudsko tijelo stoji u središtu antropologije, tad vremenitost i prolaznost, smrt i rođenje također pripadaju središnjim temama antropologije. Bez smrti individualnog života ne bi bilo čovjeka. Kultura i društvo nastaju u srazu sa smrću; svaka historijska epoha, svaka kultura razvija različit stav spram umiranja. Oblikuju se kolektivne mentalitetne razlike koje utječu na ponašanja pojedinaca. Mišljenje i imaginacija razračunavaju se sa smrću. Budući da moraju biti u odnosu spram nečega, a smrt nije, u odnosu spram nje nužno sustaju.

13. Historijsko-kulturna antropologija nije disciplina; njezina istraživanja mogu se provoditi unutar pojedinačnih stručnih znanosti ili mogu biti organizirana transdisciplinarno. Njezine teme često su smještene na rubovima ili između disciplina. Njihova razrada zahtijeva konceptualnu i metodološku raznolikost, kao i paradigmatiku pluralnost. Mnoga su istraživanja historijsko-kulturne antropologije transnacionalna, naglašavaju značenje histo-

rijske i kulturne razlike i tvore korektiv globalizacije koja cilja na ujednačavanje i uniformiranje.

14. Antropologijsko znanje nije jedinstveno ni u metodološkom, teoretskom, ni u tematskom pogledu. Ono je transdisciplinarno, transnacionalno i pluralistično. Nakanama antropologijskog istraživanja je stupnjevito uvećavanje kompleksnosti, a ne njegovo reduciranje. Što se više uvećava znanje o historijsko-kulturnim odnosima, to više raste i ne-znanje. Predodžba da je ne-znanje moguće trajno prevladati kratkovidna je. Čovjek je samom sebi dostupan tek u isječcima, u cjelini on sebi nužno ostaje skriven.

15. Do te spoznaje vodi kritika antropologije. Ona je kritika čovjeka, *usredotočenosti* istraživanja na čovjeka i metoda antropologijskih istraživanja. Kritika antropologije nastoji ostaviti otvorenima pitanja o čovjeku na koja se odgovori traže u humanističkim znanostima i filozofiji. Ona ustrajava na tome da ne može biti jednog čvrstog pojma čovjeka i da je svijest o tome *konstitutivni uvjet* antropologije.

Stoga ovo istraživanje nema za cilj uspostavu jedinstvene teorije antropologijskog polja. Ali ono se ipak mora podvrci strogoj strukturi mišljenja razlika i relacija i iznova postaviti pitanje o odnosu teorije i empirije, refleksije i kritike. Ono nije ograničeno ni na određena područja kulture ni na specifične epohe povijesti. Time što reflektira o vlastitoj povijesti i kulturi u stanju je za sobom ostaviti europocentrizam humanističkih znanosti jednako kao i tek antikvarni interes za povijest te se umjesto toga baviti neriješenim problemima prošlosti i budućnosti. Čak i ako se to istraživanje dosad ograničilo na europski kulturni prostor, to se ne zbiva iz načelnih razloga. Uslijed kompleksnih procesa globalizacije ono će se proširiti i na druge kulturne prostore.